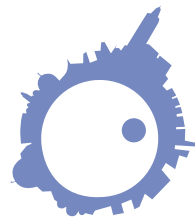

על חומותייך ירושלים

פיילת החומות הצפונית

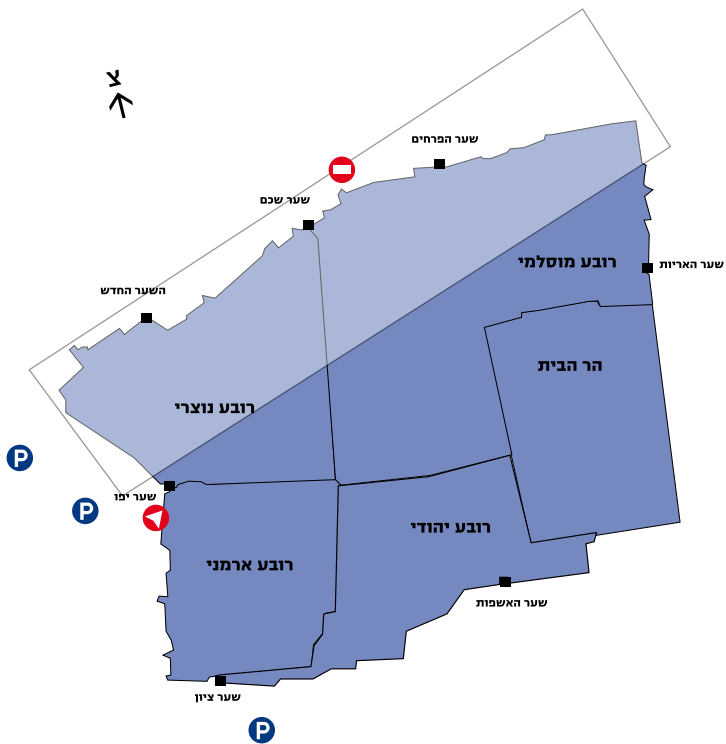

JERUSALEM
THE OLD CITY
העיר העתיקה
البلدة القديمة

ללכת בדרכי העתיקה
מדריך למטייל העצמאי

שער יפו	נקודת התחלה:	
שער שכם (אפשר להמשיך עד שער האריות)	נקודת סיום:	
3-4 שעות	משך הסיור:	
אלרוב שדרות ממילא, חניון קרתא	חנייה:	
קו 20, 99 לשער יפו	תחבורה ציבורית:	
לשכת התיירות שער יפו 02-6271422	מודיעין:	
הכניסה למתחמים הקדושים בלבוש צנוע	שימו לב:	

משרד ראש הממשלה

עיריית ירושלים

הרשות לפיתוח ירושלים
THE JERUSALEM DEVELOPMENT AUTHORITY

בשער העיר - שער יפו

זהו אחד השערים המפוארים והחשובים בשערי העיר. מכאן יצאה הדרך מירושלים לנמל יפו.

במחצית השנייה של המאה ה-19 גברה עד מאוד תנועת המבקרים ועולי הרגל לירושלים, ושער יפו הפך לשער הכניסה המרכזי לעיר העתיקה. סמוך לשער נבנו חנויות ודוכנים, והשוק שהתפתח במקום קידם את פני הבאים אל העיר. לצד השער הייתה תחנת דיליגנסים, שירות הכרכרות בין ירושלים ליפו.

משני צדי השער נראים חרכי ירי, ומעל קשת השער נבחין בתא לחימה עלי, "משיקוליי". דרכו היה אפשר לצפות על הנכנסים לעיר ועל פי הצורך - לשפוך שמן רותח על אויבים. בקצה העליון של החומה נראה את השינויות שסיפקו מסתור ללוחמים שניצבו עליה. השער עצמו מעוקל בזווית חדה האופיינית לרוב שערי החומה, זווית שנועדה לעכב כניסתם של הפולשים.

נעלה במדרגות
משמאל אל טיילת
החומות.

צילום: ברוך גיאן

חומת העיר העתיקה נבנתה במאה ה-16 במצוות הסולטאן העות'מאני סולימאן המפואר. ארבע מאות שנים צעדו חיילים עות'מאנים בשביל הפטרולים לאורך חומת העיר, בין השערים ומגדלי השמירה. השביל ששופץ והוסב לטיילת הוא היום מסלול הליכה ייחודי המזמן נקודות מבט לא שגרתיות לעבר ירושלים שבתוך החומות ומחוצה להן, לעבר שרידי העבר ותהליכים בהווה.

הבריטים אשר כבשו את הארץ מידי העות'מאנים בשנת 1917 חשו אחריות לשמירה על חזותה של העיר וקבעו תקנות שישמרו על אופייה. בין השאר קבעו כי העמקים שאינם בנויים סביב החומות יישארו לא בנויים וישמשו חגורה ירוקה המבדילה בין ישן לחדש. הבריטים תיקנו תקנות האוסרות על בנייה צמודה לחומות או סמוכה להן. תפיסה זו התקבלה גם על ידי רשויות התכנון בישראל, והיא תקפה עד היום.

לאחר מלחמת העצמאות ונפילת העיר העתיקה בידי הלגיון הירדני, נקבע הגבול בין ירדן לבין ישראל סמוך לחומה. קו הגבול חצה את ירושלים תשע עשרה שנים, עד מלחמת ששת הימים. לאחריה הוכשרו טיילת החומות ונן לאומי "סובב חומות ירושלים" לרגלי החומה.

בטיילת החומות אפשר לסייר בשני מסלולים: הדרומי, שראשיתו במגדל דוד וסופו בשער האשפות (ראו מסלול "טיילת החומות הדרומית"), והצפוני, משער יפו עד שער שכם, והוא המתואר בדפדפת זו.

בגבולה של עיר - תצפיות לדרום-מערב

במבט לכיוון דרום מערב נוכל להבחין בגגותיה האדומים של שכונת ימין משה, אשר נבנתה בשנות ה-90 של המאה ה-19 ונקראת ע"ש משה מונטיפיורי. לרגליה גיא בן הינום וסמוך לה שכונת משכנות שאננים, השכונה הראשונה אשר הוקמה מחוץ לחומת העיר בשנת 1860. מדרום לימין משה הכנסייה הסקוטית סנט. אנדרוז וסמוך לה מרכז מורשת בגין, מבנה בעל קשתות לבנות. במרומי הרכס מלון המלך דוד אשר נחנך בשנת 1931. לרגלי החומה שכנה בעבר שכונת ממילא, כיום על מקומה נבנו מבני מגורים, מסחר ותיירות.

טיילת החומות

ממרפסת התצפית שמעל לשער נראה מגדל ומעליו מתנוססים דגלים. זהו מגדל דוד. בסיס המגדל נבנה לפני כאלפיים שנה, בימי הורדוס, אך בתקופה הביזנטית זיהו בטעות את שרידי המגדל המרשים עם תקופת דוד המלך ושם זה דבק בו. המגדל שולב במצודה שנבנתה בימי הביניים והיא משמשת היום מוזיאון לתולדות ירושלים.

מגדל דוד-המוזיאון לתולדות ירושלים מציע בשעות היום מסע בזמן, בתצוגה העוקבת אחר תולדותיה של העיר, ובשעות הערב - חיזיון מרהיב. בדרות האחרונים זוהה לעתים מגדל דוד עם צריח המסגד העות'מאני של המצודה, שנבנה רק במאה ה-17.

הכביש המוביל אל העיר העתיקה נסלל לקראת ביקורו של הקיסר הגרמני וילהלם השני בירושלים ב-1898. הקיסר ביקש להיכנס לירושלים על סוסו, כצלבן בשערי העיר. על כן נסתם החפיר שהקיף את המצודה, ונסללה דרך גישה לעיר העתיקה לכבוד הקיסר ופמלייתו.

www.pami.co.il

02-6277550 ☎

ו'-ה', שבת 🕒

הודף: 9:00-16:00 🕒

ק"ף: 9:00-17:00 🕒

1 סוגר 🕒

במשלם 🕒

מתצפית זו אפשר לראות ולהבין את המציאות המורכבת שיצרה חלוקת העיר במשך תשע עשרה שנה, ממלחמת העצמאות ועד מלחמת ששת הימים. העיר העתיקה והחומות נותרו בשליטה ירדנית, השטח הצמוד לחומות מחוץ להן היה שטח הפקר, ומעבר לו - שטח ישראלי ובו שכונות מגורים.

שכונת ימין משה ושכונת ממילא הן דוגמה לשכונות שהיו סמוכות לגבול והתרוקנו מיושביהן בעקבות המלחמה. לאחר המלחמה התיישבו בשכונות אלו עולים חדשים. הם חיו בסכנה תמידית, בשל הצלפים הירדנים אשר איימו על שלווות חייהם ממרומי החומה.

לאחר מלחמת ששת הימים ואיחוד העיר הפכו שכונות אלה משכונות ספר לשכונות מבוקשות ביותר. על חורבותיה של שכונת ממילא קמו שכונת "כפר דוד", בעלת הכיפות הלבנות וכן מתחם "אלרוב-שדרות ממילא" שבו שולבו מעט מבתי השכונה.

לרגלי שכונת ימין משה נמצא גיא בן הינום, המוזכר בתנ"ך כמקום התופת שבה העלו תושבי ירושלים הקדמונים קרבנות למולך - את ילדיהם. הנביאים התריעו נגד טקסים אלו ואסרו על בני ישראל להשתתף בהם. שביל ירושלים, אשר הוכשר למטיילים על ידי רשות הטבע והגנים, עובר בגיא בן הינום, ואפשר היום לטייל בין אתריו ובוסתניו. גיא בן הינום הוא חלק מגן לאומי "סובב חומות ירושלים".

במבט מהחומה פנימה נגלים לעינינו בתי הרובע הנוצרי, חצרות וצריחי מגדלים. מימין מבנה כולט ומרשים בעל גמלונים מחודדים, ודגל הוותיקן בצבעי לכן-צהוב מתנוסס מעליו. זוהי הפטריארכיה הלטינית (הקתולית), מקום מושב הפטריארך. במשך מאות שנים לאחר נפילת ממלכת ירושלים הצלבנית לא היה בעיר פטריארך לטיני. הפטריארכיה חודשה בירושלים ב-1847, ועמה משרה רמת מעלה זו בהייררכייה של הכנסייה. בעבר היה הפטריארך ממוצא אירופי, אך מאז 1987 מכהנים בתפקיד פטריארכים ממוצא ערבי.

בהמשך נראה בית הספר "האחים", קולגי דה-פריה, שבו לומדים תלמידים מוסלמים ונוצרים. בתקופת העיר החצויה, כדורים ממגרש הכדורסל של בית הספר "התעופו" מעבר לחומה, אל שטח ההפקר, למגירת לבם של התלמידים. בדצמבר 1965 ביקש נציג האו"ם מן הנציג הישראלי בוועדת שביתת הנשק להשיב לתלמידים את הכדורים האבודים - כמתנת חג מולד. ישראל נענתה לבקשה (בין היתר, מתוך עניין מודיעיני), ובטקס חגיגי הושבו לתלמידי בית הספר עשרים ושמונה כדורים משטח ההפקר...

כפינת החומה תצפית לצד מערב. מולנו רחוב יפו ומימינו מבנה בעל חזית מעוגלת - המבנה ההיסטורי של עיריית ירושלים, אשר נבנה בתקופת המנדט.

פורץ חומות - השער החדש

כרבע האחרון של המאה ה-19 נבנו מוסדות נוצריים רבים ממערב לחומה. כדי לקשר בינם לבין הרובע הנוצרי נפרץ בחומה בשנת 1889 **השער החדש**. שלא כשערים הקדומים, אין לו בית שער ולא רכיבים אדריכליים מיוחדים. סמוך לנו כיפת מסגד קמרייה. מחוץ לחומות, מעבר לכביש, מבנה בעל סימטריה קלסית ותריסים בצבע תכלת - זהו בית החולים הצרפתי סן לואי שהוקם בסוף המאה ה-19. מימינו, במורד הרחוב, אכסניית נוטרדאם, ועליה בולטים שני מגדלונים, פסל של מריה ודגל הוותיקן. המבנה נפגע קשה במלחמת העצמאות, ולאחריה שימש עמדה צבאית של ישראל.

אפשר לדרת כאן
מן החומה, אך אין
אפשרות לעלות
בחזרה אל טיילת
החומות.

מימינו נוכל להבחין בשער כניסה למתחם הפרנציסקני שבמרכז כנסיית סן סלבדור (המושיע הקדוש), ולה מגדל שעון בולט. המסדר הפרנציסקני נוסד במאה ה-13 על ידי פרנציסקוס מאסיזי שהטיף לפשטות, לעוני ולעשיית חסדים. בזכות ישיבתם העיקשת בארץ לאחר נפילת ממלכת ירושלים הצלבנית זכו הפרנציסקנים במאה ה-14 למינוי מטעם האפיפיור להיות "משמרת ארץ הקודש", Custodia Terra Sancta, לשמירה על האינטרסים הקתוליים במזרח.

גגות וצריחים על קו הרקיע - תצפית לכיוון צפון-מזרח

מולנו גגותיה האדומים של שכונת מורשה (מוסררה). מזרחית לשכונה ניתן לראות מגדל הפעמונים בעל ארבעה צריחים, זוהי קתדרלת סנט גיורגי האנגליקנית. מימינה בין העצים מבנה עם גג אדום ומאחוריו מבנה אפור מפואר, זהו המנזר הדומיניקני "סנט אטיין". ברקע שכונת **הגבעה הצרפתית**, מימין לה בית חולים הדסה, ובנייני האוניברסיטה העברית. על מורדותיו של הר הצופים בולט מבנה האוניברסיטה המורמונית, מבנה נאה בעל קשתות ומימין לו בית החולים "אוגוסטה ויקטוריה". על פסגת הר הזיתים ניצב מגדל הפעמונים של כנסיית העלייה הרוסית.

בין דמשק לשכם - שער שכם

ממרום החומה נראה שער שכם במלוא הדרו. זהו שער מרכזי בחומה ופניו צפונה, לשכם ולדמשק. באנגלית הוא נקרא שער דמשק ובערבית - "באב אל-עמוד", בשל העמוד שעמד במרכז רחבת השער בימים עברו. עיטורים דמויי טורכן מעטרים את השער. מימין נגלית לעינינו כיפת הסלע המזוהבת ומימינה הכיפה הכהה של מסגד אל-אקסא.

צילום: ברוך גיאן

הגולגותא בגן הקבר

בשלהי המאה ה-19 התארח בירושלים גנרל בריטי עטור תהילה, ציארלס גורדון, גיבור מלחמות קרים, סין, הודו וסודן. הוא השקיף לכאן ממרפסת בית בעיר העתיקה ודימה לראות בכנעיה הסלעית שמולו, מחוץ לחומות, צורת גולגולת.

הגנרל כחן את העניין וזיהה באתר זה את גבעת הגולגותא שבה נצלב ישו ואת המערה שבה נקבר וממנה קם לתחייה. זיהויו התקבל בקרב פרוטסטנטים רבים, ואילו שאר הזרמים והכנסיות מזהים את הגולגותא ואת מערת הקבר בכנסיית הקבר. סביב אתר זה ובקברו נתגלו עוד מערות קבורה מרשימות מתקופת הבית הראשון והשני. גן הקבר הוא אתר תפילה לעולי רגל ומאמינים פרוטסטנטים, והביקור בו מזמן הגאה מיופיו של הגן ומהשקט השורר בו.

רחוב קונרד שיק,
מחון לדרך שוכם
02-6272745
א' סגור
ב' שבת
12:00-9:00
17:30-14:00
הכניסה בלא
חשולם

צילום: ברוך גיאן

צילום: ברוך גיאן

מהרחבה הצופה אל הרובע המוסלמי אפשר לראות את הרחוב היוצא משער שכם אל תוך הרובע המוסלמי. הרחוב מתפצל לשני רחובות ראשיים המשמרים את תוואי הרחובות של ירושלים הרומית: הרחוב הימני הוא רחוב חיאן א-זית - בית הבד, והרחוב השמאלי רחוב אל-ואד - הגיא. שניהם רחובות מסחר החוצים את העיר מצפון לדרום.

נרד מטיילת
החומות ונקרר
בכמה אתרים
הסמוכים לשער
שכם.
המעוניינים יוכלו
לשוב אל טיילת
החומות (בלא
תשלום נוסף).

צילום: עמרי בראל

צילום: ברוך גיאן

הכיכר הרומית ומערת צדקיהו

מתחת לשער שכם נמצאו שרידיו המרשימים של שער ניצחון רומי ושל כיכר השער. בכיכר תצוגה של תולדות שער שכם. המגדל המזרחי שרד במלוא גובהו ושולב בשער שכם העות'מאני.

צפונית לשער שכם, מתחת לחומה, יש מערה מלאכותית גדולת ממדים ומרשימה אשר הייתה לפניכם מחצבה עתיקה. אורכה של המערה 225 מטרים, והיא חצובה בסלע "מיזי מלכה", אבן מלכותית ששימשה בתקופת הורדוס לבניית המצודה, ארמון המלך והר הבית.

www.pami.co.il

02-6277550
א' ה', שבת
חורף: 9:00-16:00
קיץ: 9:00-17:00
19:00-23:00
ו' סגור
בחסולם

רוחב סולטאן
סולימאן 27
02-6282251
א, ב, ג, ד, ה
15:00-10:00
שבת וחג
14:00-10:00
ג, ו, פגור
הכניסה בלא
תשלום

עם תום הביקור
באתרים הסמוכים
לשער שכם,
אפשר לשוב אל
טיילת החומות
(בלא תשלום
נוסף) ולסייר עד
שער האריות.

פרחים בחומה - שער הפרחים, שער הורדוס

שער הפרחים או שער הורדוס היה כשפש קטן שהיה סגור רוב הזמן. בשל בנייה של המוסלמים מחוץ לחומות נפתח השער הנוכחי בשנת 1875. שמו של השער קשור לאמונה המוסלמית בתחיית המתים אשר תתרחש בגבעה שממול, הגבעה של בית הקברות המוסלמי. השער נקרא בעבר "פאב א-סאהירה", אך כמשך השנים חל שיבוש והוא נקרא באב א-זהרה, שמשמעו שער הפרחים. יש הטוענים שעיתורי הרוזטה החקוקים באבן באזור השער הם המקור לשמו.

בהמשך, משמאל - בית קברות מוסלמי המשתרע מכאן דרומה על שטח נרחב, והוא חלק משדה הקבורה הנרחב של בני שלוש הדתות המונותאיסטיות הקושרות את הר הזיתים לנבואות הגאולה ואחרית הימים.

אפשר לרדת
בשער הפרחים
ולבקר במוזיאון
רוקפלר, אך אי
אפשר לעלות
מכאן בחזרה אל
טיילת החומות.

על טיילת החומות משער שכם לשער האריות

בהמשך ההליכה על החומה, נגלים לעיננו מבנים מרשימים ונופים לא מוכרים בסביבתו של שער שכם. מול שער שכם אכסניית "סנט פאולוס", מבנה גדול ומרשים בעל מגדלים, קשתות וכיפות. האכסנייה נבנתה בתחילת המאה ה-20, סמוך לבית ספר קתולי לנערות. מימין התחנה המרכזית של מזרח ירושלים ומאחוריה מסלע בו התגלו קברים מתקופת בית ראשון. על גבעה זו זיהה הגנרל הבריטי ציארלס גורדון את קברו של ישו הנוצרי.

מכאן נראים גם בתי שכונת שייח גיראח אשר ראשיתה במחצית השנייה של המאה ה-19, עת יצאו משפחות מוסלמיות אמידות מן העיר העתיקה ובנו להן בתי פאר, סמוך לשער שכם.

"ההר אשר מקדם לעיר" - תצפית להר הזיתים

מנקודה זו נשקפים נופיו של נחל קדרון והר הזיתים, "ההר אשר מקדם לעיר". נוף קדומים זה הוא חלק מגן לאומי "סובב חומות ירושלים" שבו אתרי נוף, טבע ומורשת. על מורדותיו של הר הזיתים בית הקברות היהודי עתיק היומין. בפסגתו מלון שבע הקשתות. על ההר גם כנסיות רבות המנציחות אירועים ואישים שונים במסורת הנוצרית. משמאל לבית הקברות כיפותיה המוזהבות של כנסיית מריה מגדלנה אשר נבנתה ע"י הכנסייה הרוסית בשלהי המאה ה-19. במורדות ההר כנסיית כל העמים בגת שמיים, בעלת גמלון בולט ופיסיפס מרשים.

שירותים:

שער יפו

חורף: א'-שבת 17:00-07:00
קיץ: א'-שבת 18:00-08:00

שער שכם

חורף: א'-שבת 17:00-07:00
קיץ: א'-שבת 18:00-08:00

שער האריות

חורף: א'-שבת 17:00-07:00
קיץ: א'-שבת 18:00-08:00

כתיבה ועריכה: יד יצחק בן-צבי

צילום: מיכאל הלפרן
צילומים הסטוריים באדיבות ארכיון התמונות לתולדות ארץ ישראל וירושלים ע"ש שושנה ואשר הלוי, יד יצחק בן-צבי, אוספי רות ודב קנטרוביץ, משפחת הבר מפות: Tour-Man.com בעיצוב לודה גויכמן
עיצוב גרפי: מיה ויין
ניהול פרויקט: איקי בר יוסף, יעוץ וניהול תיירות

צילום: ברוך גיאן

צילום: ברוך גיאן

כמבט לתוך העיר העתיקה אנו רואים את הר הבית ואת כנסיית סנטה אנה הצלבנית, על שם אימה של מרים. בחפירות נמצאו בריכות אנירה קדומות, המזוהות עם בריכת בית חסדא, הנדרכת בכרית החדשה כמקום שבו ביצע ישו את אחד מנסיו.

חלומה של הסולטאן - שער האריות

אגדה ירושלמית מספרת שבאחד הלילות חלם הסולטאן סולימאן המפואר חלום ביעותים, על אריות המאיימים לטרוף אותו משום שאינו דואג דיו להגנת העיר ירושלים. הסולטאן הבין מיד את חובתו והזדרז להקיף את העיר בחומה, הלא היא החומה המקיפה את העיר עד היום, ועליה טיילנו. שער האריות הוא השער היחיד הפתוח בחומה המזרחית. במלחמת ששת הימים, עת פרצו הצנחנים דרך השער לעיר העתיקה ולכותל, הוענקה לשמו משמעות חדשה. מקור השם בשני תבליטי אבן הקבועים משני צדדיו ובכל אחד מהם זוג אריות. יש הסוברים שאלה הם ברדלסים - סמלו של הסולטאן הממלוכי ביכרס ששלט בארץ במאה ה-13. העות'מאנים שהכריעו את הממלוכים וכבשו מידם את הארץ קבעו בחומה שבנו את התבליטים שנראה ששימשו במבנה קדום אחר.

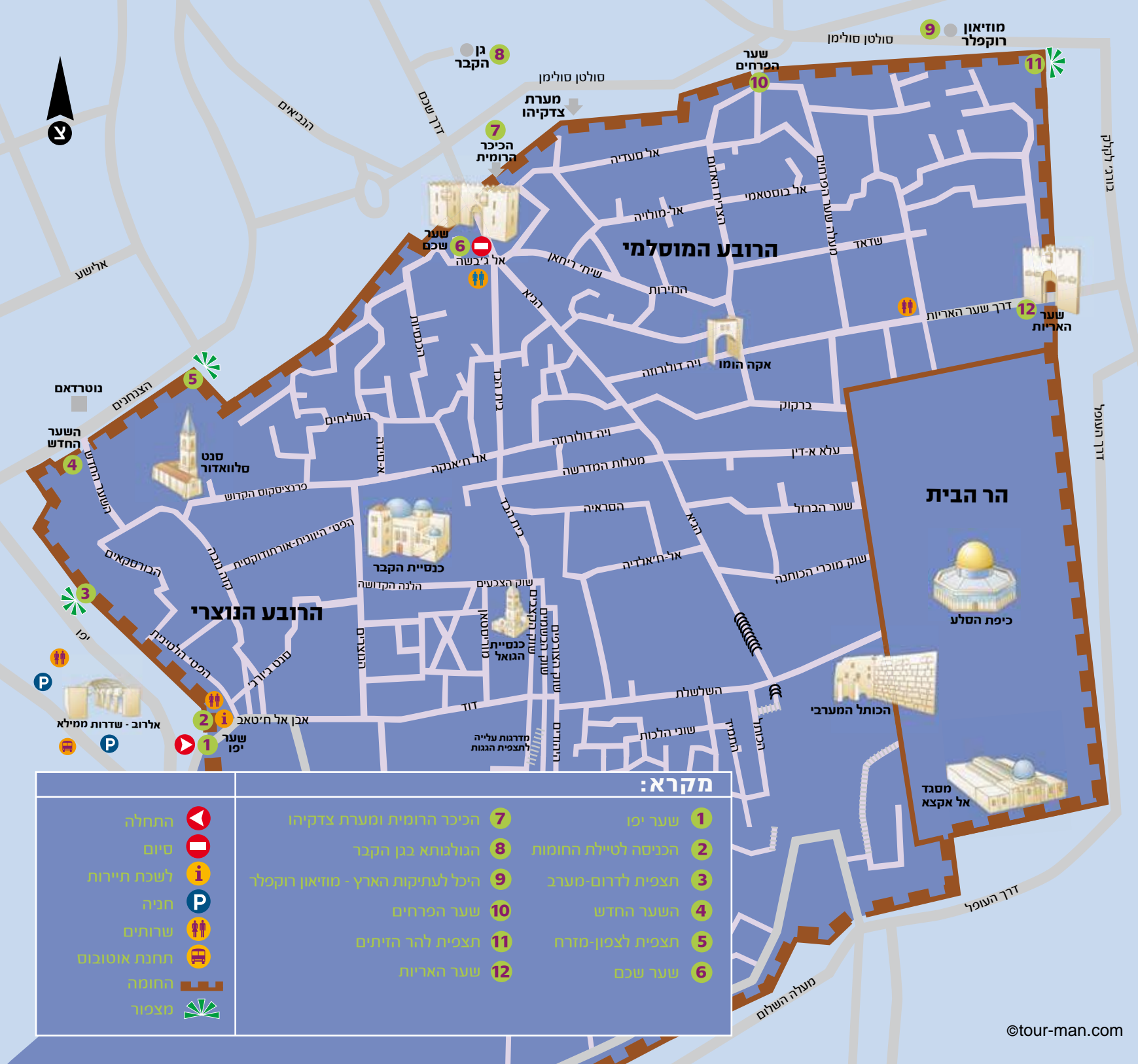
נרד במדרגות ונצא מן הטיילת. נתבונן על שער האריות מחוץ לחומת העיר.

12

כאן מסתיים הסידור. מכאן אפשר לחצות את העיר העתיקה דרך ויה דולורוזה לרחוב הנוצרים וממנו לרחוב דוד עד שער יפו. אפשר גם להמשיך לרגלי החומה בגן הלאומי "סובב חומות ירושלים", עד לשער האשפות ולכותל.

מקרא:	
	התחלה
	סיום
	לשכת תיירות
	חניה
	שרותים
	תחנת אוטובוס
	החומה
	מצפור
	1 שער יפו
	2 הכניסה לטיילת החומות - מוזיאון רוקפלר
	3 תצפית לדרום-מערב
	4 השער החדש
	5 תצפית לצפון-מזרח
	6 שער שכם
	7 הכיכר הרומית ומערת צדקיהו
	8 הטלנוטא בן הקבר
	9 היכל לעתיקות הארץ - מוזיאון רוקפלר
	10 שער הפרחים
	11 תצפית להר הזיתים
	12 שער האריות